

BRINKENS TRÄDGÅRD

Museiträdgården vid Brinkens museum i Malax har hundraåriga anor och är återställd till 1930-talsmiljö. I trädgården finns de träd, buskar, blommor och örter som här presenteras.

Brinkens museum sett från söder.
Museiträdgården finns här.

Maskros (*Taraxacum vulgare*)

Maskrosen kallades förr lejon tand, ett namn den har i många andra länder. Namnet maskros uppträder i litteraturen i Sverige först 1802, då maskrosen vann namntävlingen över ett 20-tal olika dialektala svenska namn.

Maskrosen har troligen använts i den arabiska läkekonsten under medeltiden. Under 1700- och 1800-talen användes den genomgående vid leversvullnad och gallbesvär. Utvärtes var den ett bra medel att ta bort sommarfräknar med.

Maskrosen står högt i kurs inom det kulinariska området. Späda maskrosblad läggs i sallader och av de gula blommorna blir ett vällsmakande vin. Maskrosrot användes förr som kaffesurrogat.

2012 / I.Ö.

Källor:

Raimo Heino:

En naturlig väg till ett friskare liv (2001)

Ingvar Svanberg:

Gökblomster, ryssgubbe och vandrande jude (2002)

Pelle Holmberg: *Vanliga vilda växter till mat och krydda* (1998)

Pingstlilja (*Narcissus poeticus*)

Namnet är belagt sedan 1764 och har sin motsvarighet i alla nordiska språk. Ursprungligen från Sydeuropa och har odlats i Sverige sedan 1500-talet. Den har blivit berömd för sin roll i den grekiska mytologin. Narkissos hette en ung jägare som var så vacker att han bara kunde älska sig själv.

Pingstliljans artnamn är poeticus, och naturligtvis skall den här växten heta så. Det finns få växter som ger ett så poetiskt intryck som just den enkla ursprungliga doftande pingstliljan. Ett vanligt namn jämsides med pingstlilja är poetnarciss.

2012 / I.Ö.

Källor:

Ingvar Svanberg:

Gökblomster, ryssgubbe och vandrande jude (2002)

Ester Salminen: *Växter i liv och legend* (1978)

Marguerite Walfridson: *Perenner* (2002)

Foton: Maggan Lindholm (när bilden) och Göran Strömfors

BRINKENS TRÄDGÅRD

Museiträdgården vid Brinkens museum i Malax har hundraåriga anor och är återställd till 1930-talsmiljö. I trädgården finns de träd, buskar, blommor och örter som här presenteras.

Pensé (*Viola wittrockiana*)

En sak är troligen säker. Den lilla styvmorsviolen *Viola tricolor* är urmodern till dagens alla penséer. Sedan är det rena rövarkulan. Det går suddiga gränser mellan vad som är violer och vad som är penséer. För att göra det lättare för oss kallar vi de små för violer och de med större blommor för penséer eller bukettviolier.

Pensé betyder ”det tänkta” av latinets *penser* = tänka. Namnet har inlånats till svenskan.

Penséer hörde hemma i det franska blomsterspråket och ansågs som symbol för hågkomster och minnen. Museiträdgårdens penséer är de enda som köps, som färdigt blommande plantor, från en plantskola. De finns i de mest otroliga färger och ger färg åt försommarträdgården. De blommar sedan till långt in på hösten.

2012 / I.Ö.

Källa: Ingvar Svanberg.

Gökblomster; ryssgubbe och vandrande jude (2003)

Foto: Maggan Lindholm

BRINKENS TRÄDGÅRD Museiträdgården vid Brinkens museum i Malax har hundraåriga anor och är återställd till 1930-talsmiljö. I trädgården finns de träd, buskar, blommor och örter som här presenteras.

Stor nunneört (*Corydalis solida*)

Nunneörten har förmodligen fått sitt namn av att den odlades vid klostren. Namnet är belagt sedan 1760. Släktnamnet kommer från grekiskans korydalis, ”tofslärka”, som syftar på blommans utseende.

Trots det svenska namnet, stor nunneört, är den en av de minsta i familjen, endast 10–25 cm hög. Den blommar i april–maj med purpurfärgade blommor som kan täcka stora områden, där den trivs. Genast efter blomningen vissnar den och senast vid midsommartiden är den som bortblåst. Nunneörten finns sällan i handeln, men eftersom den frösår sig rikligt finns den i de flesta äldre trädgårdar.

Sibirisk nunneört (*Corydalis nobilis*)

Det här är den nunneört som Linné trodde var löjtnantshjärta, en växt som han aldrig sett men som han efterlyst och väntat på, så det är lätt att förstå hans besvikelse när blommorna blev gula tofsar med svarta stänk istället för de röda hjärtan han väntat sig. Bladen hos nunneörten och löjtnantshjärtat är förvillande lika. När besvikelsen lagt sig var han i alla fall ganska nöjd, då sibirisk nunneört var en ny växt för hans trädgård.

Foton: Maggan Lindholm (gula blomman) och Göran Strömfors

2012 / I.Ö.

BRINKENS TRÄDGÅRD

Museiträdgården vid Brinkens museum i Malax har hundraåriga anor och är återställd till 1930-talsmiljö. I trädgården finns de träd, buskar, blommor och örter som här presenteras.

Blåklint (*Centaurea cyanea*)

Blåklinten har fått sitt namn efter blommans färg och frönas utseende, klint betyder ”klump”. Namnet förekommer första gången 1638.

I gamla tider band man gärna in rågens blomma i brudbuketter, den bär ju trohetens färg. En gång i tiden kom blåklinten hit som en främling från sydligare länder. Blåklinten hörde till de utvalda blomster, som Egyptens faraoner smyckade sig med.

Idag är blåklinten en gammaldags trädgårdsblomma av moderna frön och finns även i andra färger än blått. Den odlas också i museiträdgården.

2012 / I.Ö.

Källor:

Ingvar Svanberg: *Gökblomster, ryssgubbe och vandrande jude* (2012)

Ester Salminen: *Växter i liv och legend* (1978)

Karin Berglund: *Långtans blommor* (1996)

Foton: Maggan Lindholm

BRINKENS TRÄDGÅRD Museiträdgården
vid Brinkens museum i Malax har hundraåriga anor och är
återställd till 1930-talsmiljö. I trädgården finns de träd,
buskar, blommor och örter som här presenteras.

Syren (*Syringa vulgaris*)

Syren är bildat av dess latinska namn *Syringa*, med samma betydelse som *syrix*, ”rör”, ”herdeflöjt”. I Sverige är namnet belagt sen 1690.

”Stängt mellan hägg och syren.” Så stod det på lappen som skomakaren hängde upp på sin dörr när han ville vara ledig i hänryckningens tid.

Syrenen hör till de gamla torpblommorna. Enligt gammal tradition skulle det finnas åtminstone en syrenbuske vid soldattorpet, kanske flera. Troligen var det samma sak vid alla andra torp också. Vid många gamla torpställen finns bara blommorna kvar och bland dem syrener.

I museiträdgården finns det gott om syrener, både vita och blå. T.o.m. en syrenberså. Där finns också en stor buske, nästan ett träd, med ungersk syren (*Syringa josikaea*) i en ovanlig ljusrosa färg. Alla kanske 100 år gamla.

2012 / I.Ö.

Källor: Ingvar Svanberg:
Gökblomster; ryssgubbe och vandrande jude (2003)
Karin Berglund: *Längtans blommor* (1996)

Förgätmigej

(*Myosotis palustris* och *silvatica*)

Namnet kommer från tyskan (glöm mig ej). I svenskan finns namnet belagt från 1620-talet. Växtnamnet torde ha rötter i senmedeltida blomsterspråk. Det finns också flera legender om blomman i olika språkområden.

Blått är trohetens färg. På blomsterspråket betyder en överräckt förgätmigej just förgät mig ej. Det var en av de populäraste blomstersymbolerna vid 1800-talets slut. Förgätmigej användes till allt: bokmärken, minnessaker, broderier, kransar, brudbuketter och dopbuketter.

Förgätmigej finns både som vildblommor och förädlade. I museiträdgården har vi äkta förgätmigej (*M palustris*) med större blommor som ibland är vita och ibland rödsiftande och skogsförgätmigej (*M silvatica*) med mindre blommor och klenare växtsätt.

2012 / I.Ö.

Källor: Ingvar Svanberg:
Gökblomster; ryssgubbe och vandrande jude (2003)
Karin Berglund: *Längtans blommor* (1996)

Foton: Göran Strömfors

BRINKENS TRÄDGÅRD Museiträdgården vid Brinkens museum i Malax har hundraåriga anor och är återställd till 1930-talsmiljö. I trädgården finns de träd, buskar, blommor och örter som här presenteras.

Smörboll (*Trollius europæus*)

Kallas också bullerblomster, daldockor eller enbart trollius. Smörboll hette den redan 1694. Linné gav den namnet trollius efter svenska skogstroll och bergtroll.

När vårens blomsterlökar gett sitt bästa är det dags för smörbollen att komma med sina runda gula blombollar. Smörbollen finns vildväxande på norra halvklotet. Det finns många Trollius-hybrider och blomfärgen kan variera från ljus gult till orange.

I museiträdgården fanns smörbollar precis överallt vid den stora omflyttningen men nu har de fått ett eget område i den fuktigare delen av trädgården.

Gemsrot och vårkrage

(*Doronicum orientale* och *Doronicum plantagineum* 'Exelsum')

Gemsroten är den första av dem som kommer och glädjer oss med sina gula prästkrageliknande blommor.

Stora vårkragen som blommor litet senare, i maj – juni, är en ståtlig ca 70 cm hög perenn med större blommor som är mörkare gula än gemsrotens. Båda är överlevare från den tiden när trädgården kom till.

2012 / I.Ö.

Foton: Göran Strömfors

Källor:

Ingvar Svanberg:
*Gökblomster, ryssgubbe
och vandrande jude* (2002)
Britta Tingdal 2003

BRINKENS TRÄDGÅRD

Museiträdgården vid Brinkens museum
i Malax har hundraåriga anor och är
återställd till 1930-talsmiljö. I trädgården finns de träd,
buskar, blommor och örter som här presenteras.

Gullviva (*Primula veris*)

Vårens lilla förstling, som dess namn betyder, kallades under medeltiden av folken norr om Alperna himmelsnyckel, ”ty under de dagar, då den slår ut, öppnas molnen, som under vintern betäckt himlen”.

Namnet gullviva betyder ”gyllene huva” av fornsvenskans hvifva = huva. Hade Linné fått sin vilja igenom skulle denna växt idag ha hetat oxlägg, ett namn med medeltida anor i flororna i Norden. Det betyder att där kor och oxar betade växte gullvivor upp.

Gullvivan eller himmelsnyckeln finns med i örta- böckerna från medeltiden som host- och slemlösande medel, men glömdes sedan bort. Under första världskriget togs den åter till heders när bristen på importerade läkemedel var total. Det var roten som användes. Till den världsberömda schweiziska primulalikören är det blommorna som får dra i brännvin.

Mjödet var i Norden ett ännu äldre njutningsmedel än porsölet. Mjödet var en blandning av vatten, honung och den jästa vätskan av gullviveblommor. Blandningen åts med sked av kvinnor och barn och blandades med brännvin åt gubbarna.

Lundviva (*Primula elatior*)

Lundvivan har en mera utbredd och större blomma än gullvivan och blomfärgen är ljusare gul. Den är duktig på att breda ut sig under buskar och träd och i museiträdgården finns den i betydligt större antal än gullvivan.

2012 / I.Ö.

Källor:

Nils Hewe: *Om våra växter* (1953)

Ingvar Svanberg: *Gökblomster, ryssgubbe och vandrande jude* (2002)

Krokus (*Crocus vernus*)

Det finns ett stort antal olika krokusarter och hybrider. De krokusar som säkrast återkommer år efter år är vildarterna. De återkommer, de är tidiga och de sprider sig villigt på växtplatsen. De finns i olika färger från vitt till mörk lila. Krokusarna i museiträdgården hör till de växter som är kvar sedan systrarna Orres tid.

2012 / I.Ö.

Källor:

Ester Salminen: *Växter i liv och legend* (1978)

Marguerite Walfridson: *Perenner* (2002)

Foton: Göran Strömfors

BRINKENS TRÄDGÅRD

Museiträdgården vid Brinkens museum i Malax har hundraåriga anor och är återställd till 1930-talsmiljö. I trädgården finns de träd, buskar, blommor och örter som här presenteras.

Blåsippa (*Hepatica nobilis*)

Blåsippan hamnade tidigt i det medicinska blomstersortimentet. När bönderna fick se blåsipporna på våren, plockade de genast de tre första och svalde dem. Det var ett skydd mot frossan (malaria). Vintertid fick malariasjuka torkade blåsippor blandade i brännvin. Ända in på 1800-talet var malaria en av de mest spridda sjukdomarna i vår del av Europa.

Blåsippan hör till de första som höjer sina silverhåriga knoppar ur de prasslande fjolårslöven. Med blåsippor är det som med vitsippor – de kan se ut hur som helst. De kan vara vita, rosa eller i olika nyanser av blått. De kan vara enkla eller dubbla. Om blåsippan skriver Moa Martinsson: *”Det är blåsippeblåst över slänten. Har ni sett att vinden är blå?”*

Vitsippa (*Anemone nemorosa*)

Namnet anses komma från grekiskans Anemos som betyder vind. När vitsippans blomning lider mot sitt slut, lossnar kronbladen och får som små vita fjärilar i

vinden. Ordet sippa kommer från det fornsvenska ordet ”säppel” och betyder krans eller krona och syftar på kronbladen som liknar en krans eller en krona (jämför finskans seppel = krans).

Vitsippan har en krypande jordstam som breder ut sig och sänder upp nya blommor varje vår. Man

planterar in några sippor och efter några år finns ett rikt bestånd som ger en illusion av vitsippsskog. Det finns också dubbelblommade sippor och vitsippor med mer eller mindre rosafärgade kronblad.

Museiträdgårdens sippor är alla enkla och traditionellt blåa och vita och samsas om utrymmet vid foten av en lönn

Källor: Karin Berglund: *Längtans blommor* (1996)

Ester Salminen: *Växter i liv och legend* (1978)

Ingvar Svanberg: *Gökblomster, ryssgubbe och vandrande jude* (2002)

2012 / I.Ö.

Foton: Göran Strömfors

BRINKENS TRÄDGÅRD

Museiträdgården vid Brinkens museum i Malax har hundraåriga anor och är återställd till 1930-talsmiljö. I trädgården finns de träd, buskar, blommor och örter som här presenteras.

Blåstjärna (*Scilla sibirica*)

Kallas också rysk blåstjärna eller bara scilla. Blåstjärnan är vackrast under vinterkalla buskar och träd där ingenting skymmer mängden och blåheten. Genom självsådd breder den ut sig i täta mattor och lyser i det ännu torra gräset. Den gör sig också bra i rabatter under ordnade former som i museiträdgården, där ögat genast fastnar på den blåa mattan av scilla.

Pärlhyacint (*Muscari botryoides*)

Namnet har den fått efter blommans form, en klotrund liten boll. Namnet har sin motsvarighet i tyskan sedan 1806. Tidigare kallades den druvhyacint, ett namn som lever kvar i engelskan där den fortfarande heter grape hyacint. "Blå pojkar" kallas den ibland. Pärlhyacinten har en söt, stark doft. Det finns många olika slag av pärlhyacinter, bl.a. en som är helvit. I museiträdgården finns endast den ursprungliga blåa som bidrar till vårens blåa matta i trädgården.

Källor:

Ester Salminen: *Växter i liv och legend* (1978)

Ingvar Svanberg: *Gökblomster, ryssgubbe och vandrande jude* (2002)

Karin Berglund: *Längtans blommor* (1996)

2012 / I.Ö. Foton: Göran Strömfors

BRINKENS TRÄDGÅRD

Museiträdgården vid Brinkens museum i Malax har hundraåriga anor och är återställd till 1930-talsmiljö. I trädgården finns de träd, buskar, blommor och örter som här presenteras.

Växthuset

Till museiträdgården hör flera viktiga objekt, men frågan är om inte växthuset är det viktigaste. Ett litet vackert glashus, byggt på plats av **Hans Nordman** från Malax.

Varje vår är det fyllt av plantor som väntar på tillräckligt med värme för att kunna planteras ut i trädgården.

Mest är det ettåriga gammaldags sommarblommor, delvis av frön som föregående höst skördats i trädgården men också av nyinköpta frön av vilka en del är helt nya växter som inte fanns på systrarna Orres tid, men de tyckte också om att prova på nya sorter och det fortsätter vi med.

Växthuset byggdes med bidrag från **Maiju ja Yrjö Rikalan Puutarhasäätiö** (trädgårdsstiftelse).

2012 / I.Ö.

Trädgårdstekniker **Irma Lintulaakso** har skött växthus och trädgård under många år. – Foton: Göran Strömfors

BRINKENS TRÄDGÅRD

Museiträdgården vid Brinkens museum i Malax har hundraåriga anor och är återställd till 1930-talsmiljö. I trädgården finns de träd, buskar, blommor och örter som här presenteras.

2009

Museiträdgården

Museiträdgården är en del av Orregården, som Malax museiförening fick som donation av systrarna Orre 1982. Gården är fullt inredd med möbler, textilier och husgeråd som varit i användning när familjen bodde där. Gården skall vara en museigård för Malaxbygden och hållas i det skick den var vid överlåtandet.

Då gården erhöles 1982 var trädgården helt igenvuxen med stora träd, buskar, vårblommor och lupiner. Det var mycket vackert, men inte som den varit förr.

Runt sekelskiftet 2000 började restaureringen av trädgården med att träd och buskar sågades ner och en del av marken vändes. Efter bearbetningen av jorden grodde de frön till gamla växter som legat i jorden och väntat på de rätta förhållandena.

Sommaren 1999 gjordes en inventering av växterna i trädgården. Ca 50 av de gamla växterna fanns kvar. Samtidigt började återställandet av trädgården till att

bli som den var på 1930–1940-talen med blommor i raka rader och sandgångar emellan. Att det blev just den tiden berodde på att det fanns minnesgoda grannar som visste hur den sett ut. Trädgården vid huset bestod till största delen av sådana blommor som gick att sälja, eftersom försäljningen på Vasa torg var en del av tillvaron för systrarna Orre. Luktärter och astrar hörde till favoriterna bland sommarblommorna.

1984

Åtskilda av en tät granhäck och utanför museiträdgården, men inom hembygds museets område, har en del växter planterats, främst sådana som förekom allmänt vid husvägarna både vid bondgårdar och torp där de odlades enbart för att de var vackra och doftade. De sorter som odlades var ganska lika i alla täppor, för

frön och plantor fick man av vänner och grannar, som i sin tur kommit över dem på samma sätt.

2012 / I.Ö.

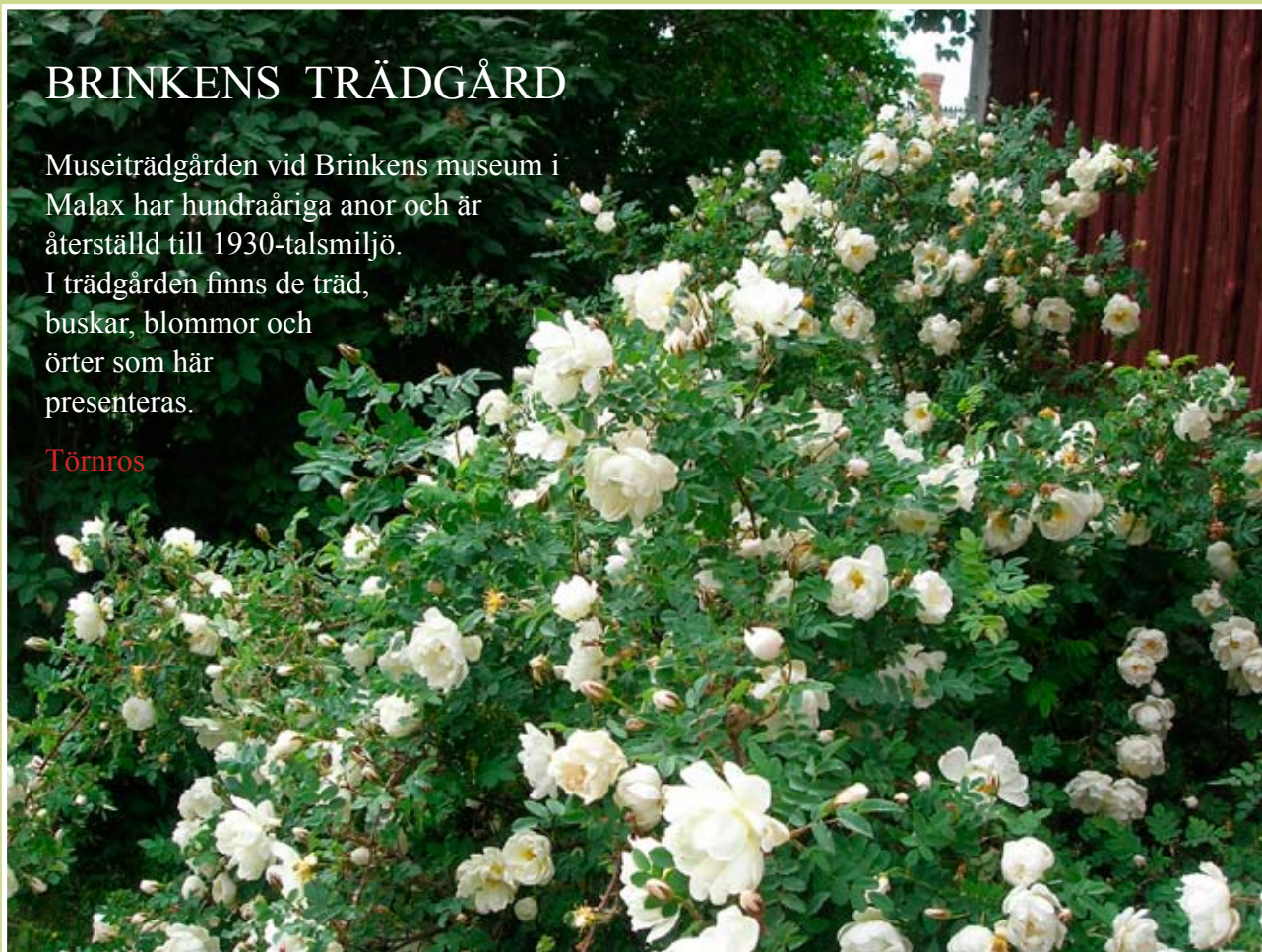
Foton: Göran Strömfors

BRINKENS TRÄDGÅRD

Museiträdgården vid Brinkens museum i Malax har hundraåriga anor och är återställd till 1930-talsmiljö.

I trädgården finns de träd, buskar, blommor och örter som här presenteras.

Törnros

Rosor (*Rosa pimpinellifolia alba* 'P'lena' och *Rosa Glauca*)

I Brinkens museiträdgård fanns av gammalt endast två buskrosor. Orsaken kan vara att kvistar av buskrosor inte håller sig så bra i vas, och blommorna i trädgården odlades till försäljning.

Rosa pimpinellifolia alba

'Plena' kallas i Malax törnros.

I Sverige heter den Finlands vita ros, på finska juhannusruusu (midsommarrosen). Pimpinellrosorna odlades redan på 1500-talet i klosterträdgårdarna. Att de ofta kallas skotska rosor beror på att förädlingen av pimpinellrosor tog sin början i Skottland omkring 1790. Samtliga är härdiga och motståndskraftiga mot sjukdomar. Alla, både gamla och nya sorter, är tätt taggiga.

Rosa Glauca heter daggrös på svenska. Den har vackra daggiga blågröna blad och enkla rosa blommor. Nästan inga taggar. Mycket storväxt.

Rosen får massor med ovala orangeröda nypon

som sitter kvar ända tills snön kommer. Mycket härdig, sprider sig själv med rotskott.

Till museiområdet har senare flyttats andra gammaldags rosenbuskar som funnits i andra trädgårdar och längs vägkanterna i Malax.

2012 / I.Ö.

Källa:

Mankell-Johanson: *Rosor* (1998)

Daggrös

Foton: Göran Strömfors

BRINKENS TRÄDGÅRD

Museiträdgården vid Brinkens museum i Malax har hundraåriga anor och är återställd till 1930-talsmiljö. I trädgården finns de träd, buskar, blommor och örter som här presenteras.

Här, som i det övriga Europa, bereddes sår-salva av blomoljan. Under första världskrigets brist på sårmedel kom den åter till heders och på ostfronten där soldaterna hade långt till förbindningsplatserna hade de – liksom i gamla dar – en flaska ringblommetinktur och ett paket bomull i packningen. Nu kan man köpa ringblomssalva i naturkostaffärerna.

I ett gammalt recept heter det: ”At watn som är af Ringeblomma, är godt för alla ögnasjukdomar, vare sig af heta eller köld och det gör dem klar och förtager Hufvudvärk” (lägges på ögonlocken) eller ”Varder lagen som af Ringeblomma aftryckt är, låten i Örat dräper han matkar i Öronen”.

03.2012 /I.Ö.

Källor:

Nils Hewe: *Om våra växter* (1957)

Ingeborg Lingegård: *Kryddgården* (1969)

Klok gubbe i Jungsund (1821)

Ringblomma (*Calendula officinalis*)

Ringblomman fördes tidigt av munkarna till Norden och omtalas redan i 1400-talets örtaböcker under namnet Ringeblomma. Ett gammalt namn på ringblomman är Solsticka och namnet Calendula har den troligen fått för att den blommar under de flesta av årets månader. Den har under flera sekler kallats barometerblomma: sluter sig blommorna efter klockan 7 på morgonen blir det regn.

Albertus Magnus kände ringblomman som ett läkemedel mot giftiga djurs bett samt som sårmedel. Den användes också till kärlekskonster och kärleksdrycker.

Ringblommor vid Brinkens museum
Foton Maggan Lindholm

BRINKENS TRÄDGÅRD

Museiträdgården vid Brinkens museum i Malax har hundraåriga anor och är återställd till 1930-talsmiljö. I trädgården finns de träd, buskar, blommor och örter som här presenteras.

Libbsticka vid Brinkens museum
Foto Maggan Lindholm

Libbsticka (*Levisticum officinalis*)

Flerårig ståtlig medlem av den flockblommiga familjen med vackert bladverk och gula blommor. Libbstickan härstammar från Sydeuropa och odlades redan av antikens romare. Den fördes över Alperna av benediktinmunkar och hamnade småningom i klosterkryddgårdarna.

Liksom många andra starkt luktande växter hölls libbstickan som demondrivande och ansågs förebygga pesten. Vägglöss, råttor och ormar påstås avsky libbstickan för dess starka och fräna lukt. En annan av dess hemlighetsfulla krafter ansågs vara att den tillförsäkrade den som bar på örten ett vänligt bemötande.

Växten brukades förr som husdjursläkemedel. I gamla anteckningar på Gotland står det att ”Libbstickan skall skäras före middagen på halshuggaredagen (Johannesdagen), den är då bra för spatt m.m. och lägges på djurets sjuka ställe”.

I Österbotten fanns libbsticka planterad vid fåhusväggen som ett gott skydd mot Onda ögat. Av dess frön och rot gjordes en dekokt som gavs åt korna efter kalvningen.

2.2012 / I.Ö.

Källor:

Lingegård: *Kryddgården* (1968)

Rosenholm: *Mitt Solf* (1987)